

Fitxa per la Nules-pèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Ramón Capella Herrero
Data de naixement	Diumenge 10 de febrer de 1924
Títol	<i>Ramón Capella, la cara humana de l'administració de justícia</i>
Categories	Guerra civil, història, infància, Regiones devastadas, oficis, institucions
Data i lloc de l'entrevista	Dilluns, 25 de març de 2019, casa de l'entrevistat.
Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas, Nelo Vilar)
Enllaç	https://youtu.be/OkGFitBSiak
Extracte	https://youtu.be/IVNnr7Rrq28

Sinopsi:

Ramón Capella Herrero (1924) ens parla de la seua vida laboral començant per la seua habilitat amb la mecanografia i seguint pels 40 anys de treball als jutjats de Nules. Mentrestant, anècdotes familiars i laborals que retraten tot un altre món, molt més proper.

Transcripció:

Ramón Capella ens rep a sa casa amb tota l'amabilitat del món i ens parla des de la major franquesa, despullant la seua llarga vida per a totes i tots. El seu testimoni mostra un poble distint, on les relacions humanes arribaven fins a les oficines dels jutjats, i Nules era una comunitat en què l'oficial de l'Administració de Justícia coneixia a totes les veïnes i veïns i tirava una maneta en allò que podia.

-Sap com me diuen?

-Vosté és Ramón Capella.

-Herrero, Ramón Capella Herrero, para servir a Dios y a usted.

-Amb eixos apellidos serà de Nules...

-De les Alqueries!

-Clar, els Capella més de les Alqueries. I Herrero més d'Artana. Quin any va nèixer?

-El 1924, el 10 de febrer. Tinc 59 [95]. Vosté pregunte... Jo, quan vaig nèixer, les dones que venien a vore'm... mira si vaig nèixer xicotet, que les dones anaven a vore ma mare i li feien: "això tira-ho al fem". Tots ho deien. I en canvi... ma mare no em va tirar, em va cuidar i va patir a muntó per a cuidar-me i mire a on m'ha fet arribar ma mare [risses]. Veu? Doncs açò és el que em va passar. I després jo anava al col·legi de les mongetes i allí vaig fer amiatat en les mongetes i tot.

-Allí és a on ara està el CEAM...

-Eso és. Era allí a on estava. I després ahí darrere, tocant a la carretera, també hi havia un col·legi i ahí també he estat jo. I al col·legi que estava prop del calvari... El Cervantes! Allí és a on vaig anar jo fijo, que abans anava a un mestre que li deien Don Conrado Miguel Carreras. I a un altre mestre que li deien Don José, que era el... 'el gallego'! El mestre gallego, que jo no em recorde ara de l'apellido d'ell.

-L'escola s'acabaria de fer, no? Seria molt recent.

-Pues El Cervantes sí, era nou allò. Però mosatros anàvem allí... i bé. Jo, la veritat, he procurat ser catòlic sempre i en casa pues... a pesar de que mon pare no anava [a missa], pues... tenia amiatat en tots els capellans igual. (...) Ah, sí. I entonces quan jo anava a l'escola... també vaig ser... que encara sóc, vaig ser de la Cofradía de Jesús Nazareno¹. Sí, que jo encara sóc, lo que passa és que ara... [ja no pot participar tant]. Entonces jo, en l'escola vaig dependre... a muntó, la veritat, a muntó. I entonces el mestre me va dir: "tu tens que estudiar". I jo vaig dir... pues bé. Bueno, antes va vindre la guerra, i quan va vindre la guerra mosatros mos n'anàrem del poble. I mos ficàrem en una casa de camp que era d'un amic de mon pare. I eixa casa de camp era, com si diguérem, a mitjan del poble i a l'altra punta estava el frente. Érem jovenets i els soldats venien i feien: "els xiquets que no isquen de casa hui, -estàvem en un hort- que hui hi haurà tiroteo". I mosatros no eixíem de casa. I de tant en tant ens duien... [menjar], feien: "mira, això és menjar per als xiquets". Érem 3 ó 4 xiquets i ens duien menjar perquè menjàrem també [5 min.].

-Vosté seria un xiquelo, tindria 14 anys quan va arribar ací el front.

-Jo 12, quan va vindre la guerra, 12. Quan va arribar ací el front sí, uns 14. Érem 2 ó 3 xiquets i mos duien de tot. I després ací, en el poble varen passar moltes coses... Jo tinc un recuerdo molt lleig que no sé si dir-ho. Perquè no és meu...

-El que vosté crega. Ací va haver violència.

-Un dia estàvem mosatros, els xiquets, els primers dies de la guerra i tot això. Estàvem els xiquets jugant allí al carrer de la Soledat, que allí era on jugàvem mosatros. I arriba un cotxe i baixen dos milicians. I un se queda en el cotxe i fan "xiquillos, a casa!". Mosatros què fem? Mos n'anem a l'altre cantó i mos amaguem a les portes. I veiem com baixen de la casa al

¹ Des de 2010, any de la celebració del 70 aniversari de la Germanor dels Natzarens de la Puríssima Sang de Nules, Ramón Capella Herrero té la distinció de Confrare Honorífic en agraïment a la seua llarga trajectòria a la institució. Font: [https://es.wikipedia.org/wiki/Hermandad_de_la_Sangre_\(Nules\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Hermandad_de_la_Sangre_(Nules))

capellà, que era Mossèn José l'organiste, que tots els xiquets el coneixíem. Baixen al capellà i el puguen al cotxe i se l'enduen i al dia següent... [fa un gest amb la mà sobre el cap] ja no estava. Eixe recuerdo és molt lleig. Si no voleu ficar-lo no ho fiqueu. Però és una cosa que la recordes i és un recuerdo d'estos lletjos que has tingut. Perquè mosatros un dia, a un senyor que estava dels manants, jo recorde que anàvem mon pare i jo, i mon pare li va dir: "escolta, vosaltres se doneu compte del que esteu fent, castigant totes les monges, capellans i tot?". I sap el que van contestar?: "Ramón, això que has dit no ho digues per cap puesto que anirem per tu". Aixina li ho varen dir. Mon pare pues era republicà d'entonces, però ma mare anava a l'església i jo també, i al costat de casa vivia un capellà, que la dona que el cuidava se va ficar mala i mon pare li va dir: "vostè vinga a casa i menge ací i tot i no es preocupe, i les meues filles el cuidaran". I aquell capellà era com un més de casa. Vull dir jo que hem tingut una relació bona en tots. En tots la hem tinguda bona! I va passar tot això i després de la guerra vàrem tornar a procurar estudiar. Millor dit, antes de la guerra. L'any 36, quan va vindre la guerra, el mestre me va dir: "ara en juny t'examines d'ingrés i en setembre te matricules per a primer any [de batxillerat]. I me vaig examinar i me vaig matricular. Però als pocs dies va vindre la guerra i ja no, ja se van acabar els estudis. Després de guerra, un cosí meu que era fuster me va dir, perquè no teníem ni podíem...; me va dir: "jo sóc fuster, jo t'ensenyaré a ser fuster". Jo vaig dependre antes a escriure a màquina, o siga, ja sent xiquet. I entonces quan va passar tot això un senyor que era conegut nostre, que vivia prop de casa, me va dir a mi, diu: "tu vols treballar en una oficina?" [10 min.]. I jo dic: "pues sí". I diu: "pues nada, treballaràs en Regions devastades". I em va dur a Regions devastades, me va presentar a l'enginyer que era Don Antonio Cañete i li va dir que jo sabia escriure a màquina. I diu: "bueno, pues aquí le pondremos como peón". Me varen ficar com a peó i als dos mesos, com ell va vore com escrivia a màquina i estava en l'oficina, pues als dos mesos me va vindre el nomenament d'auxiliar administratiu del Ministeri, de la Governació. Encara cobre 9€ [la part proporcional de la jubilació] dels 3 anys que vaig estar en Regions devastades, en les oficines de Regions devastades, que estaven arreglant tot, tot el poble.

-Ací es va treballar moltíssim i durant molts anys.

-Sí. Als tres anys em va tocar anar-me'n a la mili, de la Quinta del 45. I l'enginyer, Don Antonio Cañete me va dir: "-Ramón, aquí tienes la plaza reservada para cuando vuelvas. -Pues muchas gracias". Jo em vaig a anar a la mili a Cavalleria, a Bétera. I només vaig, al primer dia -se veu que algú havia dit que jo sabia escriure a màquina- me varen dur a Majoria i diu: "a ver, escribe un poco". I vaig escriure i me varen dir: "tú te quedas aquí". Jo li vaig dir, "pues bé". I després de jurar bandera, com va vore que jo tenia familiars en Bétera que venien a vore'm, me va dir: "si a ti te parece vamos a darte permiso para que vengas únicamente a la oficina y cuando la oficina se termine te vas a casa los XXX tíos y cenas allí duermes con ellos, y por la mañana aquí". I aixina vaig estar tota la mili, dos anys i mig. I jo estava allí que hasta el Teniente Coronel me va parlar sempre de vosté. I me feia: "Ramón, ¿usted esta tarde puede venir?"; en comptes de fer-me: "esta tarde venga". Jo dic: "-yo cuando usted quiera; -lo digo por si usted tiene que hacer algo en el pueblo". Aixina m'ho va dir. "No, no, yo cuando usted quiera, vengo". I me diu: "es que tengo que hacer a màquina... quiero que me haga unos trabajos a màquina". Jo dic: "a la hora que me diga estoy aquí". I ho vàrem fer aixina. Jo vaig anar.

Jo estava calvo i els soldats que no em coneixien em saludaven [fa la salutació militar amb el braç] i al costat estava el Regiment d'Infanteria que hi havia dos o tres de Nules i el dissabte anàvem [al poble]. Jo entonces ja no em quedava en Bétera, el dissabte em venia a Nules, i li dic al Capità, perquè ahí estaven el Teniente Coronel i el Capità, li dic al Capità: "voy un

momentito...”. Jo tampoc no li deia si “me da permiso” també li feia “voy”. Jo no sé com ho fèiem [risses]. “Voy un momentito ahí a Infantería a ver si algún amigo se va hoy a Nules para irnos todos juntos”. Dice, “bien, vaya”. I jo me’n vaig allí i els soldats d’Infanteria que estaven, com jo anava en mànega curta, perquè treballava allí i em llevava la jaqueta i tot i com duia botes de muntar, espueles i tot això, pues tots els soldats me veien i com estava calvo tots me saludaven [risses] i al irme jo allí al que estava d’Infanteria, només entre el que estava de guàrdia fa: “companya!, ar!” i tots firmes **[15 min.]** I aquell vinga a mirar-me. I ahí fuera hi havia un que diu: “el del meu poble” i tots aplaudint [risses].

I quan jo estava fent la mili, pues el juez que hi havia en Nules, que era Don Gonzalo Moros me va dir: “tu quan acabes la mili, què faràs?”. Li vaig dir: “m’han dit que me reservaren la plaça”. Em va dir: “no, com tu véns de permís cada dos mesos -cada dos mesos tenia un mes de permís, o siga que vaig estar dos anys i mig però...-, els mesos que véns de permís té’n véns al Jutjat i jo t’ensenyaré les coses del Jutjat i quan acabes la mili faràs les oposicions”. I ho vàrem fer aixina, jo venia i m’ensenyava i quan em varen llicenciar pues jo vaig anar a Regions devastades a dir que no me guardaren la plaça i ja Don Gonzalo me va dir: “tu estate ací i jo t’ensenyaré”. I me va ensenyar a tot i als poquets mesos d’estar allí varen fer oposicions i dic, “ui”, i diu: “vés tranquil i no et preocupes”. Vaig anar a les oposicions d’auxiliar administratiu, vaig aprovar i vaig demanar Nules i me’l varen donar, que estava vacant². I entonces ja varen passar 28 anys en el Jutjat de Nules actuant d’oficial administratiu i actuant de secretari quan estava vacant, que a mi me coneixia tot el poble i jo els coneixia a tots. Vaig acabar, vaig fer les oposicions i això, o siga vaig entrar allí i allí ja vaig quedar sempre d’auxiliar administratiu i tots el jueces i tots els que han vingut... en tots tinc amistat encara. Vull dir, m’agradat molt. Però tinc la satisfacció que no hi ha ningú que puga dir que jo li he parlat malament. A mi me duien un detingut i me feien: “este, lo vamos a llevar a Castellón, pero recíbale declaración”. Jo, vamos, la guàrdia civil allà [senyala no molt lluny], jo ací rebint-li declaració i quan acabava me feia -això ho feien quasi tots-: “yo tengo hambre, que no he comido desde ayer”. Jo li feia: “hala, vamos” -que això hui no se pot fer-, mos n’eixiem per l’altra porta i feia “póngale un café con leche y un rollo o lo que sea” li l’en donava i tornàvem, el donava a la guàrdia civil i se n’anaven. Quan jo me’n vaig jubilar varen vindre alguns que s’havien enterat que em jubilava a dir-me que contara amb ells com un amic. “Aquí con nosotros tiene un amigo”, me feien. Vull dir, que tinc eixa satisfacció de no haver tractat mal a ningú. La meua dona [Isabel Campos Franch] era la meua auxiliar en casa. Venia un a casa i feia: “-que no està el senyor Ramón? - No. -Es que jo vull anar al Jutjat per un document, però per no perdre el jornal... -Va, diga’m a mi el que és i demà a la nit vinga a arreplegar-ho”. I la meua dona ho arreplegava tot [fa gest d’escriure] i jo al dia següent [ho feia]. També hi havia qui venia a poqueta nit i feia: “és que jo necessite...” i com era algo que tenia que firmar ell, eren coses que no era a soles [dur-les]. Jo li feia, “venga, vamos”, i mos n’anaven al Jutjat de nit. I venia la policia: “-aquí passa alguna cosa? -No, que estic atenant a este home perquè demà no perga el jornal” **[20 min.]**. I això... Això ho he fet jo tot el temps que he estat en el Jutjat. Vosté dirà que em fique monyos estant calvo, pues no, és veritat tot això. Lo que passa que hui això no se pot fer, hui no se pot fer. I jo vacances... també... primer no n’agarrava. Jo agarrava vacances només juliol i l’agost de vesprada. I el juez quantes vegades em feia: “aquí tenemos diez sentencias para poner, estas tres o cuatro póngalas usted”. I jo feia: “usted póngame delante, a lápiz, A o C -absolutòria o condemnatòria-” i jo la raonava i la [redactava]. I de totes les sentències que vaig firmar, que

² La resolució oficial del BOE per la que ocupa esta vacant és del 16 de maig de 1958.

van ser moltes, me varen apel·lar a muntó -bueno, les firmava el juez-, me'n varen apel·lar a muntó i no m'han revocat ni una. Ni una me l'han revocat.

I ja li dic que aixina, passat la mili, després és quan ja vaig conèixer a la meua dona. Jo la veia que venia alguna vegada per ací... I veia que m'agradava molt, [pensava]: "ui, eixa xiqueta". I un dia vaig parlar amb ella, la vaig parar que se n'anava al tren, ella era de Xilxes. Tinc una foto seua ahí, esta és ja de major, poc antes de morir-se. I jo entonces pues dic: "me caso en la mar, esta xiqueta m'agrada..." i estic un dia en casa dels meus pares i els dic: "-he conegut una xiqueta que la veig per ací i m'agradaria casar-me en ella. -Però tu la coneixes? -Jo només he parlat en ella dos o tres vegades, però m'agrada a muntó". I va i el capellà que estava allí me fa: "-¿quié es? -Es de Xilxes. -Uy, yo la conozco" i li diu a mon pare: "-acéptela, acéptela -Venga, pues a ver si te vol ella també". I jo dic: "jo crec que sí". I me'n vaig a Xilxes -podria haver escrit una novel·la-. Me'n vaig a Xilxes a casa d'una altra amiga que coneixia jo i li faig: "tu pots anar a casa d'Isabelín i dir-li que vinga? Però no li diguis que estic jo". I se'n va i quan torna diu: "ara vindrà enseguida". Jo estava allí en la porta de casa d'aquella xica i quan arriba ella diu: "ui, què fas tu ací? Me'n vaig allà a casa Fulana". I jo dic: "-no, que el que et busca sóc jo. -Ui, tu me busques? -Sí. -Que què vols? -Casar-me en tu". I diu: "ui". I jo dic: "però d'ací a sis mesos". Se queda mirant-me... i diu: "els teus pares què diran?"; jo dic: "-conforme, i els teus? -També. -Ale, pues a parlar en ells i a ficar la fecha per casar-nos". I als sis mesos mos vàrem casar. I hem viscut 61 anys junts. Fa tres anys se va morir, que va caure un bac. Però han sigut 61 anys casats. I ara la tinc ahí [senyala la fotografia que ha esmentat abans] i eixe retratet, el xicotet, eixe ve en mi a tots els puestos. De nit està en la mesita, quan jo estic ací està ahí, quan me'n vaig a dinar la tinc allí també. I sempre estem junts i sempre parlem ella i jo, perquè jo sempre dic que no estic assoles, estic en ella.

Ja dic, jo vaig treballar en el Jutjat, vaig estar 28 anys ací i després, com ací el juez de Borriana no parava de dir-me: "vine, que estaràs millor en mi, que allí tens més faena i ací estaràs millor". Vaig demanar Borriana i en Borriana vaig estar 12 anys, quaranta anys en total **[25 min.]** I allí en Borriana estava el secretari, era un home que se descarregava tot en mi, perquè era molt bona persona i tot. I allí sempre teníem líos. Mos va passar un cas un dia... Un dia arriba un allí i s'encara en mi i me fa, era un que tenia molt mal geni: "¿a qué soy llamado yo aquí?". Jo dic, "usted tiene un juicio de desahucio y ha pasado el plazo de desalojar la vivienda y si de aquí al sábado no trae las llaves el lunes iremos y le echaremos". I me fa: "¡eso ya lo veremos! Me voy a Madrid, hablaré con Felipe González y veremos lo que le pasa a usted". I el secretari meu se'n ve, s'encara en ell i li fa: "yo me voy a Sevilla y hablaré con Curro Jiménez, ¡y a ver quién de los dos puede más!". I se calla i se'n va. I al dia següent mos du les claus. I el secretari diu: "li ha tingut por a Curro Jiménez" [risses]. Això mos va passar!

L'altre dia, se va penjar u a l'hotel de Borriana [26:30] i vaig anar jo. Estava la policia allí... vam anar el secretari i jo. Estava la guàrdia civil allí i era u que estava penjat dins, i els guàrdies li ho diuen al secretari li fa: "sí, és que este señor, tal". I ell diu: "bueno, pues nada. Pues aquí sin permiso mío que no entre nadie, eh, que yo ahora volveré". I me diu a mi: "tu queda't en ells que jo aniré a cridar al juez d'instrucció i al forense. I al cap de la miqueta arriba un cotxe i baixen el forense i el juez d'instrucció. I fan: "-hola, buenas tardes. -Buenas tardes". I van a entrar i els guàrdies se fiquen aixina [indica amb els braços que tallen el pas]. Diuen: "¿dónde van ustedes?" I vaig jo i dic: "és el metge forense i el juez d'instrucció, al levantamiento del cadáver". Diu: "¡aquí sin permiso del señor Montoliu no entra ni dios!" [risses]. El senyor Montoliu venia per allà i feia: "eeeeeeh, deixa'ls entrar! Deixa'ls entrar!" [risses]. O siga que casos d'eixos mos n'han passat a morir.

Després jo, mire, jo me vaig casar, hem viscut molt feliços els dos, perquè per a què cal dir lo contrari. Igual ella que jo hem sigut... hem tingut... Jo sempre vaig a l'església, que vaig tots els dies, jo sempre li dic al Nostre Senyor: "m'has donat lo millor que tenies: els pares, de lo millor; la dona: lo millor que tenies; els fills, els nets, tot. Tot m'ho has donat de categoria". Estan tots... que tots me volen, jo vull a tots. No tenim problemes en ningú. I això és poc bonico, això! Jo vaig estar entones, vaig dur la comptabilitat de una fàbrica també. O siga que jo apart que estava en el Jutjat, apart d'això duia comptabilitat d'una fàbrica, duia comptabilitat d'una empresa que no me'n recorde, d'algo de llet, no me'n recorde cert. Una altra també vaig dur. I després vaig ser secretari del futbol. Sóc el soci número 1! En el futbol resulta que va haver un any que va dimitir tota la directiva menys jo. Faltava mes i mig [per al final de la temporada], no sé si eren dos o tres partits fora i en casa. I els jugador em diuen a mi: "vosté vol dur-mos l'equip?". I jo dic: "sí". I un dels jugador, que era Enrique Traver. L'hauran sentit nomenar [30 min.]

-Clar! Manyà de malnom? Enrique Traver és el comerciant de taronja. Sí, home, que els pares eren d'Artana!

-Pues Enrique, Enrique era el jugador. I me fa: "Ramón, entre tu i jo anem a dur l'equip. Tu duràs tot lo de l'equip i jo m'encarregaré dels desplaçaments. En la meua furgoneta anirem a tots els puestos". I jo duia tot lo de l'equip, tot lo que s'arreglava: hi havia un jugador que estava en mi, jo feia el compte i el jugador eixe s'encarregava dels diners. Enrique Traver traïa la furgoneta i no cobrava ni un cèntim. A tots els desplaçaments que anàvem, que anava jo també entones. I ja dic, i vàrem estar eixos dos mesos mantenint l'equip perquè l'equip no se n'anara i a l'any següent va continuar i varen ficar la directiva nova. Això mos va passar en el futbol. Jo ara... sóc el número 1, però ara no puc anar perquè fa fred i tot. L'any passat vaig anar un dia, que no recorde quin equip va vindre a jugar... els de la preferent. I quan estava jo sentat en el meu gendre sentim per l'altaveu que diu: "el socio número 1, Capella, va a efectuar el saque d'honor". I vénen per mi, me baixen i me'n vaig allí en mig del camp que estaven formats els equips i l'àrbitre i el baló... i... [risses] i l'altaveu dient-ho. I ale, i quan estaven tots formats i jo tenia el baló davant i quan fa: "pii" i jo: "pam!", li pegue xute al baló [risses]. I mira per a on vaig fer futbol, però ara no puc. I ara lo que passa és que els done faena a tota la família.

-Però vosté es veu molt bé!

-Tota la família... me traten tots molt bé: vénen a vore'm, me fan els menjars... a dies me'l faig jo... hui me l'he fet jo. (...) L'únic que se m'oblida a mi són els noms de les persones conegudes. Jo he conegut a tot el poble en persona, perquè tots venien a mi. En canvi ara els veig i tinc que dir-li: "-com te diuen? Tu de qui eres fill? -De Fulano. -Ah, a ton pare li deien Fulano de tal". Però jo no vos conec, ara vos conec de vista, però he perdut el coneixement de les persones, del nom vull dir. Les persones no, jo les conec, lo que passa és que... en fin. I jo procure comportar-me lo millor que puc, procure no molestar a ningú, procure bé en tots. I la gent me trata molt bé...

I els dimecres vaig pel mercat, vaig a Sant Miquel i a Sant Blai, perquè m'auelo vivia al costat de Sant Miquel, i l'altra auela davant de Sant Blai. I m'auelo sempre... me'n recorde que quan jo era jovenet, com entones no hi havia cotxes ni res, me feia: "vés en cuidao que no te xafe ningun carro". I quan jo estava en Regions devastades jo li feia: "auelo, demà tinc que fer la nòmina per a tots els treballadors -que eren quasi 300-. I tinc que fer la nòmina i després tenim que ficar els diners en els sobres. I m'auelo diu: "ojito, que te s'apegue un cèntim, que els

diners tenen cola!". I jo feia: "-auelo, això no m'ho diga a mi, que jo no... -No, no, però jo vull que ho sàpies, que tenen cola". I no se m'han apegat mai, la veritat, però m'auelo sempre m'ho deia. Feia: "si vas per ahí pel carrer i veus alguna persona sola velleta, ajuda-li a passar el carrer no la xafe algun carro!". Entonces cotxes només hi havia quatre en Nules. I tot eren carros, quan venien de treballar tot eren carros que venien i m'auelo m'aconsellava de categoria sempre **[35 min.]**. Jo me recorde de m'auelo molt. Rese per m'auelo ara tots els dies perquè m'auelo se portava molt bé en mi.

-La seua família eren llauradors?

-Mon pare era comerciant de taronges. Lo que passa que tenia l'almacén, quasi a vora via, a l'eixida de Nules, que ara allò ja no està igual. I quan va vindre la guerra els bombardejos l'almacén el van tirar, i com mosatros mos n'anàrem al camp i tot això, quan se'n va acabar la guerra, mon pare i un company d'ell d'antes...; perquè mon pare li va dir: "jo ara no puc, ara no tinc una perra ni tinc res". I li diu: "pues tu treballaràs en un almacén meu i seràs tu l'encarregat d'allí, jo te pagaré a tu i mentres podràs anar vivint". I mon pare va estar hasta que es va jubilar treballant en Faura en un almacén d'un amic. Jo també tot lo que guanyava lo donava a casa i per lo menys anaven passant. I mon pare, pues... igual que ma mare. Ma mare ha sigut la primera reina que ha hagut en Nules. Va vindre en una revista com a la primera reina de Nules! Anava en una tartana d'eixes de cavalls d'antes. Encara era fadrina ma mare, mire si farà anys d'això, però ella era molt guapa. Però ja li dic que era la primera reina i tots li deien "María Teresa 'la reina'", perquè va ser la primera. I en una revista d'ací de Nules va eixir la foto d'ella conforme anava en totes les dames i ella dalt de tot.

-Farà cent anys a lo millor d'això.

-Ui, sí que els fa. Ma mare tindria entonces 19 ó 20 anys, una vintena d'anys tindria tot lo més. (...) Jo he sigut molt aficionat a la foto i tenia una càmera, que encara la tinc, i m'ha divertit de fer fotografies, de les d'antes. (...)

Els Jutjats... a mi sempre m'han donat pena tots els que venien i jo m'he gastat a muntó diners en això [en donar-los de menjar], però he tingut la satisfacció que després tots m'han dit: "ací té un amic per a lo que vulga". Un dia me vaig trobar a un que duia un xiquet, el duia de la maneta o al braç, no me'n recorde, però un xiquet xicotet. I me crida i jo dic: "uy, ¿dónde vas por aquí?, ¿que has salido de la cárcel?". I diu: "-sí, ¿se acuerda que ustedes me enviaban a trabajar en unas obras? -Primero te llevábamos, pero después ibas tú solo y después regresabas a la cárcel. -Pues esa fábrica cuando terminé la cárcel me ha contratado fijo, me he casado y mire, tengo este niño. Así que... ya lo sabe y aquí tiene un amigo". Tot cosetes boniques.

-Els delinqüents d'aquells moments primers... els delictes tampoc no serien...?

-No, ara... Jo, quan he tret algú, l'he tret sempre al meu costat sense agarrar-lo ni res. I sense anar... [junta les mans com si anaren lligades] tampoc. Perquè a mi no se m'ha anat mai ningú, ni ho ha intentat mai ningú. Mira que n'he tret jo vegades, a muntó! **[40 min.]**. Igual en Nules que en Borriana. Però entonces... jo dic que entonces eren... no ho sé. Jo ara no sabia estar en un Jutjat. Jo no sabia.

-També hi hauria molts delictes un poc de misèria, no? Perquè entonces hi havia molta pobresa...

-Sí, però... no era una cosa... se vivia d'una altra manera. Ací jo me'n recorde que, l'època quan se va acabar la guerra, ací en el poble... Bueno, va passar com passa en tots els pobles, que tots els que antes feren les maleses després ho varen pagar tots també. I a lo millor ho degué pagar algú que no li tocava... Però lo que passava... I vull dir jo que tota la gent esta que n'hi havia entonces els duies a que menjaren o a lo que fóra i se quedaven contents i satisfets. Vull dir que no intentaven mai pegar a fugir. Després la gent vivíem d'una altra manera quan va passar ja tot això, perquè jo me'n recorde que les dones -Nules tenia 6.000 habitants entonces, era xicotet- i les dones... ma mare o la veïna o això feia: "María Teresa, me'n vaig a comprar, me deixe la porta oberta per si algú pregunta dis-li que m'espere", i ma mare feia igual. Se deixaven les portes obertes i no hi havia ningú que entrara o que li s'ocurrira... Hi havia molt de respecte entonces. Jo no sé si era respecte o què era. Però la gent anava i no hi havia ningú que fora capaç de ficar-se dins d'una casa oberta. Les dones, ja li dic, ma mare feia... o jo li feia: "me'n vaig a la faena o això" i feia: "jo ara me'n vaig a comprar al cantó, però jo me deixaré la porta oberta per si algú me crida". I jo no li he dit mai, tanque-la. No se t'ocurría, perquè passava això: totes les portes se les deixaven obertes. I la gent, pues, se portava bé. Això no vol dir que... sempre hi ha algun mangante, però en general la gent se portava a muntó bé.

-Als Jutjats vostés notarien el canvi des dels anys 50 fins a l'any 90 o per ahí.

-Pues sí, a muntó. Jo quan me vaig jubilar [1998] el juez me va dir: "si vol dependre lo que anem a dependre, tot això d'ara nou, encara que estiga jubilat pot vindre igual". Jo dic: "no vull problemes". I després estaves jubilat i... jo dic, jo vull viure tranquil i no vull preocupar-me... i jo no sé res de tot això modern. No sé res. No vaig voler i avant. I ara me done compte i dic, bueno, la gent conforme està hui, tots van parlant en l'aparato [fa gest d'estar amb el telèfon mòbil], jo no sé com poden viure aixina. Però en fin. A mi pues la gent me para, me saluden. L'altre dia una dona me diu: "-vosté me coneix a mi? -Ui, jo te conec de vista. -Vosté em va casar a mi! -Ui, què prompte m'he fet capellà! [risses] No sóc capellà!". I diu: "pues vosté me va casar, allí va vindre el Jutjat i me va donar el llibre de família i mosatros li vàrem firmar". I li dic: "dona, però no la vaig casar jo, que jo no sóc capellà!" [risses], li vaig dir [45 min.].

-Vosté seria funcionari entonces. Vull dir, va aprovar oposicions. I estaven ben pagats els funcionaris entonces?

-Sí. Bueno, jo crec que sí, no me'n recorde³. Però jo he sigut, ja dic, 40 anys oficial de l'Administració de Justícia [1958-1998]. El títol meu és "oficial de l'Administració de Justícia". I procuràvem portar-nos bé en tots, procuràvem servir a la gent. Entonces els jueces... Hi havia una juez que no sé si s'haurà jubilat, que és magistrat i està en l'Audiencia Nacional. Tots els anys al meu sant me crida per telèfon. La vaig tindre jo de juez ací. I encara me va dir: "jo sóc lo que sóc per vosté". I jo dic: "-per mi? -Sí". Perquè esta senyora estava de juez no recorde en quin poble i la varen tractar molt malament i ella estava que no volia ja. I va vindre a la vacant de Nules i quan va vindre jo la vaig atendre conforme ella se mereixia i ella me feia: "¡esto es vida! [risses], aquí se está muy bien". I diu: "¡usted me ha cambiado la vida!", me va dir a mi! I encara m'ho deia i encara me crida, me crida al Nadal i al meu sant. I sempre me fa: "usted no va a venir, pero cuando su nieto venga a Madrid dígale que venga a verme, que yo estoy en la Audiencia Nacional número 4", crec que me va dir, o no me'n recorde. Ho tinc apuntat. Però, ui, ja estant en Madrid ella van vindre un dia els pares d'ella a vore-mos i els vàrem dur a

³ Segons el BOE del 27 de maig de 1958 (nº 126, p. 4861), en eixe moment la remuneració d'este treball en la segona categoria del Cos d'Oficials Habilitats de la Justícia municipal era de 17.400 pessetes anuals.

Peníscola, jo com entoncs conduïa... jo he conduït hasta els 87. I varen quedar més contents i més satisfets! Als 87 vaig caure un bac, me vaig trencar la monyica i vaig deixar de conduir, però jo anava en el cotxe i quan anava a Borriana i això que estava la Guàrdia Civil al vorem me feien aixina [fa gest de deixar passar amb el braç] [risses], i puc dir que no m'han denunciat mai. No serà per influències perquè jo he procurat portar-me sempre bé, però arribava i quan hi havia Guàrdia Civil el meu cotxe ja el coneixien i paraven a tots i quan arriben a mi em feien: "ale, siga". I jo seguia. I vaig fer amistat en molts. Encara tinc un amic que va començar -és policia- a treballar l'any que jo em vaig jubilar, en Borriana. I vàrem estar un any i encara ens veiem tots els anys en la Mar. Mos veiem i jo me faig una orxateta i ell se fa un cafè i sempre estem juntets. Ell encara treballa. No sé si se jubilarà prompte. El cas és que jo, per fortuna, coses lletges crec que no n'he tingut. En mi la família... s'han portat tots molt bé. Els meus auelos a mi m'han volgut... I a vegades faig: "quan m'agradaria poder estar un ratet en m'auelo!", per totes les coses bones que me deia m'auelo. Me deia sempre: "on hi ha diners, ojito que s'apeguen. Si vas en el tren deixa l'asiento a les persones majors". Jo dic, no me passe com aquell, que va pujar al tren i diu: "-deme 10 pesetas de billete. -¿Que dónde quiere ir? - Ah, yo que sé, yo no he subido nunca al tren. -Pues le daré un billete de ida y vuelta y ya le dirán dónde tiene que volver". I aquell puja al tren i anava tot assustat i s'assenta i a l'asiento de davant hi havia un fraret que anava resant. I només mou el tren aquell fa: "hòstia, com corre!" i el fraret li fa aixina [posa mala cara i mareja el cap] i torna un altra vegada: "hòstia, este tren corre molt!". I fa el frare: "mire si corre que anem a l'infern, per este camí anem a l'infern!". I diu: "vosté, que jo duc bitllet d'ida i vuelta!" [risses] [50 min.].

-I lo del anglés com va ser, com se li va ocórrer a vosté estudiar anglés, perquè no era molt habitual.

-Pues se'm va ocórrer estudiar anglés, no sé perquè i vaig estudiar i anava bé, vaig anar bé. Entoncs sí que anava bé. Em varen fer donar classes i tot, però no me donava pena.

-I l'utilitzava per a treballar?

-Poc, si no era... En l'assumpte de l'anglès, jo li he dit quan vàrem anar la meua filla a Anglaterra? Vaig fer un viatge, jo tenia un amic que vivia en Brighton, que mos vàrem conèixer ací i vàrem anar a vore'l. I estàvem en Londres en un hotel, vàrem estar 8 ó 10 dies. Esta filla, no l'altra filla. El viatge que va ser de l'altra filla, jo tenia la costum de preguntar tots els dies al recepcioniste. Li preguntava que volíem anar a tal puesto i tal i tal, i ell m'ho deia, tot en anglés, parlàvem i ell m'ho explicava. I a mi se m'ocorreix un dia que estàvem parlant, me gire a la meua filla i li dic: "hui ho tenim més fàcil, que hui tenim que anar a tal puesto". I aquell fa: "que vostés són valencians?". Jo dic: "de Nules". Diu: "deu, jo sóc d'Alzira! Estem tota la setmana parlant en anglés i els dos som valencians!". Aixina m'ho va dir. I tota la setmana parlant en anglés i resulta que els dos som valencians! [risses]. Han passat coses que les contes i són de rissa, però bueno... sí, passava això. Me va fer molta gràcia aquell home.

-Antes mos contava que s'havia presentat a concursos de mecanografia.

-Un concurs de Castelló i la província. Me vaig presentar al concurs de mecanografia. El primer va quedar un xic de Nules, Pasqual Molés, que això era una maravilla. I el segon... a vore, crec que va ser Evaristo de Vicente. L'ha sentit nomenar? Era un senyor que se veu que tenia algun càrrec molt important. El meu amic, Pasqual, que estava en Jutjat també, va fer 505 pulsacions netes i Evaristo de Vicente no sé si va fer també 480 o per ahí. Jo ne vaig fer 448. 20 minuts escrivint, copiant. I després te descomptaven totes les faltes que havies fet. I ja dic... i ara jo tinc la màquina i encara faig coses en la màquina, però jo ara no puc.

I ara hi ha una xica que estava abans en mi en el Jutjat i ara quan mos veiem, que ella és més jove, me va dir: “vosté arribarà muntó abans [al cel]” [55 min.]. I jo dic: “ui, jo en els anys que tinc... a mi qualsevol dia, jo no sé quan me tocarà”, perquè vull anar a Ahora caigo, perquè quan me pregunte este home: “¿usted a qué ha venido aquí con esta edad, para qué quiere el dinero?”. Jo li diré: “para ver cómo se cae al infierno” [risses]. Però jo... “quan me s’enduguen... si me s’enduen allà dalt...” i esta xica diu: “segur que el ficaran en un Jutjat”. I dic: “-pues si me fiquen en un Jutjat jo et guardaré el puesto per a tu. -Però vosté diga que jo tarde en anar!”, que és més jove [risses]. “-Que jo tarde!” [risses] “-No et preocupes, jo diré que tu tardes, però el puesto teu te’l guardaré i aixina tornarem a treballar junts”. Jo dic que tenim que tindre una miqueta d’humor, tat? Jo a vegades li dic a la meua filla: “que seria millor que jo diguera: ai, me trobe mal, ai, me fa mal això...?”, per a què! Si jo ix i me fan mal les cames, mentre puga anar, vaig. Val més que tindre el cap desfet i estar sempre aixina en casa, encara que no li faça a u mal res. Te fa mal i jo dic, el Nostre Senyor ja em cridarà quan vulga. Mentres, un dia més que puc eixir, un dia més que tinc. A vegades me pregunten: “que vosté és molt vell?” i jo faig: “ai, 59 anys”. “Pues està a muntó bé vosté” [risses]. I dic: “espere, és que m’he enganyat, he ficat els números al revés!” [risses]. Aixina que fem... Però ací n’hi ha un xic que està més bé que jo, té 3 anys més que jo.

-No serà [Pepe Mitjer!](#)

-Sí! Pepe.

-L’hem entrevistat també. Ell està a muntó bé.

-Pues Pepe té 3 anys més que jo. Un dia estàvem ell i jo parlant i passen dos dones i “ui, hola, com esteu? -Bé. -Ja teniu anys, eh”. I salta Pepe i diu: “entre Ramón i jo tindre’m pels 200!” [risses]. Pepe està a muntó bé.

Jo, pues vaig a resar i li rese a la meua dona, i li rese a una novieta que vaig tindre que se va morir festejant en ella, joveneta. I els pares d’ella quan me vaig casar jo en Isabel després, ell és pasteler, i mos varen fer de tot! Com si haguera sigut Isabel la filla. I mos va fer bocadillos i tot per al viatge, i mos han tractat sempre com si fórem mosatros els fills. Però jo és que quan se va morir ella, la nit eixa, estava jo allí i va ser anar-me’n jo a casa i al volver me varen cridar dient-me que s’havia mort. I mos hem volgut sempre a muntó, perquè érem jovenets. I després, al cap de 3 ó 4 anys és quan jo vaig buscar a Isabel i va passar tot el que vos he dit.

Jo estic satisfet i tinc la satisfacció que puc tindre alguna persona que no me vulga, però no serà perquè jo li haja fet mal [60 min.]. En això estic tranquil. He procurat no fer mal, al contrari, fer bé, fer mal no. Que és lo més bonico. I després he tingut la sort de que Isabel no li deia mai a ningú: “això és cosa del Jutjat, vés al Jutjat”. Ella no ho va fer mai això. Ella venien a casa i me feia: “-mira, han vingut Fulano i Fulano i jo he prés nota de tot açò, els he dit que vinguen demà a poqueta nit. -Pues molt bé, demà a poqueta nit ja ho tindran”. I això era continu. O siga que ella no era per a dir: “això és cosa del Jutjat”.

A mi me diuen Ramonet. Sí, les dones majors me diuen Ramonet i ademés la meua filla me diu romancero, però jo li dic que no: “Ramoncero!”.

Jo vaig eixir... Els he dit que vaig eixir al teatro? Quan anava a escola, antes de la guerra, vàrem fer una funció de teatro, jo tenia 14 anys, no sé si va ser poc antes de la guerra. I un senyor, que era algo parent meu, va organitzar una funció de teatro sobre la Bíblia o algo d’això i jo feia de Rubén. I me’n recorde jo que cantàvem i la u feia: “¿dónde está Rubén?”; i jo feia: “aquí

estoy, Lavant”. Ell era Lavant i jo Rubén. I ell feia: “¿cómo te encuentras?”; i jo feia: “¡muy mal, muy mal!”. Cantàvem les cançons eixes també. I després, en l’escola, quan ja érem més majors, ja a última hora varen fer una funció de teatro... també vaig fer un paper d’eixos... O siga que vaig ser hasta actor!